

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA.**

HARMADIK ÉV

Pesten.

December' 3. 1839.

48. szám.

Tartalom. Hazai literatura. Classica lit. Kazinczy' Cicerója (Szecezy Imre). — Urbér. Sárváry' és Chaply' munkái (Fabriczy). — Nyelvtudomány. Melcer' tót-magyar grammaticája (S. F). — Kisfaludy-társaság. — Literatúrai mozgalmak.

HAZAI LITERATURA.

Classica literatura.

1) *Romai Classicusok magyar fordításokban.* Kiadja a magyar tudós társaság. Második kötet *) M. T. Ciceróól beszédek, levelek és Scipió' álma. Magyarra Kazinczy Ferencz. Budán, a magyar kir. egyetem' betűivel. MDCCCXXXVII. n. 218 l. Ára postapap. 1 ft 36 kr., köz. pap. 1 ft 12 kr. ep.

Cicero' majdnem minden iratai örök időkre elismert becsűek; az egész művelt világban kevés, tudományos nevelést kapott ember van, ki műveltsége' alapját ezeknek ne köszönné; 's most is igaz, hogy a' gyönyör, melyet valaki ezek' olvasásakor érez, valóságos hévmé-
róje a' haladásnak. Ez okozá, hogy a' külföld e' munkákat majd magán, majd magyarázatokkal kísérve, majd honi nyelvére fordítva, egészben 's részletesen számtalanszor kinyomatta 's nyomatja.

Nálunk e' részben, kivált a' magyaritást illetőleg, eddigelé kevés történt: iskolai nevelésünk folyvást annyira deákos, hogy Cice-

*) Az első kötet' bírálatát lásd az idej Figyelmező' 26, 27 és 28ik számaiban.

rót egyszerre eredetiben szeretnők növendékeink' fejeibe tölcésézni; minek, a' dolog' természetes nehézsége miatt, következménye rendszerint az: hogy ötödik 's hatodik iskolás ifjaink — mert ezek' számára idéztetnek föl szüntelen a' szónoklat' szabályai' előadásakor, szép összefüggésökből kikapva, Cicero' egyes helyei — elébb bele unnak tanulásába, mint azt állandóságra voltakép megizlelnék. Hányadik azután az, ki jöszántából a' nehéz munkára valaha ismét visszatérne? A' gymnasiumból kilépte után más tanulmányok foglalják el az ifjút; Tullius hallja talán egyszer másszor említetteti, de egészen valamit belőle előadatni nem hall; talán vágy is ébred benne azzal társalkodni, de nehézségekre bukkanván, újra abban hagyja, még pedig kipótolhatlan kárára hagyja abban azt, mire jó szelleme ösztönzé: mert nincs, mellyhez könnyebbégül folyamodnék, jó fordítvány.

E' tetemes bajunkon is kívánt a' magyar academia segíteni, midőn fordítás végett kitűzött néhányat a' régi 's újabb nyelveken írt legjelesebb munkák közül, 's ezek közt Ciceróól is a' következőket: Orator seu de opti-

mo genere dicendi. De Oratore libri III. Brutus seu de claris oratoribus. De officiis. De legibus. De natura Deorum. Quaestiones Tusculanae. De, mi feltűnő volt, a' minden szabad polgári alkotmány' fiainál olly kelendő, olly szükséges szónoklat' mindeddig felül nem haladt remek példányait ez sem tűzte ki. Annál kedvesebb volt tehát a' meglepetés, midőn a' „Római Classicusok“ II-ik kötete' meglepéssel látók, hogy a' m. t. társaság a' kijelleteken kívül egyéb remek munkák' fordításait is, csak a' mértéket megüssék, elfogadja, megjutalmazza 's kiadja *).

E' második kötet' foglalatja tehát: Cicero'ból hat beszéd, harminezöt, jobbadán Atticus'hoz írt levél, és philosophiai munkáiból Scipio' álma. Ajánlásra elég a' Kazinczy Ferencz nevet említeni. Mutatványul álljon itt azok' számára, kik a' könyvet nem látták, az első beszéd' kezdete: „Vajjon meddig fogsz te még, Catalina, visszaélni a' mi lágyaságunkkal? Meddig fog még paczkázni is rajtunk a' te örvendő dühöd? Hol lel határt dagadozásaidban féketlen vakmerőséged? Téged a' Palatium' éji védelme, 's a' városon végig elrendelt örök (urbis vigiliae), 's a' remegő nép, 's a' minden jók' futkosása, 's e' bátorságba tett helye gyűlésünknek, 's im ezeknek tiszteletes arczok 's tekintetök meg nem rázkodtathatának? Hogy szándékaid nyilván vannak, nem érte? hogy istentelen ügykezeteid (coniuratio tua), az által, hogy azokat mind ezek itt ismerik, le vannak szegve, nem látod? mit cselekvél tegnap éjjel, mit az elmúltban, hol valál, kiket szólítottál elő, mire tökéled el magadat, kit nézsz te közülünk annak, a' ki ezeket ne tudja? Oh idők! oh elváltozás! stb.“ Olvassa csak ezeket kellő tüzzel, fennszóval valami jó mellü, tiszta szavu férfit, 's a' hallgató el fogja ismerni, hogy Cicero sem szégyenlhetné magát, ha magyar quirisek előtt illy szavakban nyílnának ajkai.

De ne egy idézetből ítéljünk; higyen ki ki önszemeinek, 's olvassa, mit meg nem bán, 's hasonlítsa össze, mikép én, a' magyart végig a' latinnal: nem kétlem meg fog győzödni: hogy mind az egész' nagyszerűségére, mind a' kifejezések' szabatoságára, mind az egyes

*) Sallustius sem tűzetek ki; miomént eredhetett, mivel általában tudva volt, hogy ez Kazinczy-nál már kész.

szavak' szerencsés megválasztására a' fordítás igen jól sikerült; 's Kazinczy itt is, mint Sallustiusában, emberül kitett magáért.

Néhány észrevételt azonban jónak tartom ide mellékelni. Általán:

Noha e' fordítmányból csalhatlanul kiteszik, hogy a' nagy érdemű szerző szokott ügyszeretettel, nyelvtelenséggel és műgonddal forgott a' munka körül; 's ennél fogva azt bizonyosan közönség elébe szánta: még sem látszik az még egészen úgy elkészítve lenni, hogy Kazinczyhoz mindenkép méltólag, mint bevégzett egész világ elébe bocsáttathassék.

Ugyanis Kazinczy minden dolgozatait tökélyre szokta vinni, 's megadá azoknak, mint mondani szoktuk, savát borsát. Például a' kézből kibocsátásra kész Sallustiusban előző után elbeszéli a' tökélyt szerető művész Sallustius' életét, megvitatja erkölceit, kitünteti historiographiai érdemeit, előterjeszti beszéde' sajátosságait, tudatja kiadásait; végül pedig az egészhez historiai 's geographiai mutatót függeszt, nem szárazat, hanem tanulságot 's teljeset. Így a' Kis János által fordított Horatius' leveleihez ő Wieland' bevezetéseit és magyarázatait adta. Annyira szerette a' fölvilágítást, a' közhasznúvá tevést! 'S íme itt állanak Cicero' beszédei csupazon, majdnem egyedül a' tudósok' számára, minden bevezetés, minden körülmény-elmondás, minden alkalom-előterjesztés, minden résztaglalás, minden historiai, geographiai 's egyéb jegyzetek nélkül. A' csekélyebb ismeretűekre 's tanulókra ekkép semmi ügyelet. Hihető-e, hogy Kazinczy ezt így akará? ezt megeléglé? úgy tartom: nem. Ő, ha a' gondviselés hosszabbra nyújtja napjait, igen valószínűleg nem csak e' hat beszédet 's néhány levelet, hanem valamennyit, még pedig minden kívánatot kielégítőleg, volt adandó. Az előttünk levők csak kezdet valának, 's első a' Catalina elleni beszédek, alkalmasint azért, mivel ezek Sallustius' irataira, mellyekkel a' boldogult hosszan 's kedvtelve foglalkodott, szoros kapcsolatok miatt fényt árasztanak; 's a' tüzes lélek e' lángbeszédeket Cicero' hevével adá. Ezután fogott a' Ligarius' és Milo' ügyében mondott két legszebb beszéd' fordításához; mellyek, hogy ítéletünket rólok röviden elmondjuk, becsrendre úgy állanak: hogy első a' Catilina elleniek, következik a' Milo' melletti, legrszabadabb a' Ligariusért mondott, hol a' szokott római számok sincsenek föltéve.

A' mondottak után azt gondolom: hogy a' nagy férfiu e' beszédek' s levelek', úgy mint most vannak, kiadásában, ha él, nehezen egyezett volna meg. De hogy azok mégis kiadattak, úgy történhetett, hogy az academia tisztelni akarván elhúnyt nyelvajnokában az érdemet, e gy íróból tett, még világot nem látott fordítványait is, egy kötetre menendőket összeszedette, 's mint igen jól sikerülteket a' magyar literatura' nem kis nyereségével közrebocsátotta; nem olly szorosán tekintvén: mint kívánta volna azokat közönség elébe terjeszteni Kazinczy, mint mi illenék az érdemet méltányolni tudó testülethez.

Különös észrevételeim itt kevesebbek, mint voltak Sallustiusnál. A' beszédekben igen szabatos és vigyázó volt Kazinczy: van mindazáltal némelly helytt valami fölösleges is: 5. l. „nyugalmas nyoszolyámban“ in meo lectulo. — 6. l. „a' haza' örjei 's ereje által“ publico praesidio. — 8. l. „vagy ha a' küzdők' iskolája' kifejezésével kell szólanom“ et ut aiunt. — 12. l. „soha nem ohajtál te nemcsak nyugtot, de nem soha háborút is, hanemha igazságtalant, undokot“. Nunquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium, concupisti. — „Munkáid és szenvedéseid“ labores tui. — 14. l. „ennek a' derék szabdalkozónak“ gladiatoris isti. — 17. l. „elvesztettük a' fene embert“ perdidimus hominem. — 18. l. „Elterítve, összesujtva fekszik ő“. Jacet ille nunc prostratus. — 66. l. „én is ugyan azon seregnél, ugyan azon fegyverben voltam“ iisdem in armis fui. — 71. l. „s akkor ére Afrikába, midőn azt Publiusz Accius már elfoglalta volt“. In Africam venit iam occupatam. E' két utolsó, a' Ligariusért mondott beszédből idéztetett, melyről már említém, hogy szabadabban van fordítva.

Másutt ellenben valamicske hiányzik. Így: 4. l. „Tekintsd végig velem“. Recognosce mecum tandem. — 5. l. „házaamat bátorságba tettem“. Domum meam muniui atque firmaui. — 17. l. „a' hazának romlást készítő“ pestempatriae nefarie molientem. — 20. l. „quis gladiator“ nincs fordítva. — 23. l. „Ha most Luciusz Catilina az én gondjaim 's veszedelmeim által körülfogva“. Nunc si L. Catilina consiliis, laboribus, periculis meis circumclusus. — 30. l. „a' kit én a' haza ellen nem tetten, hanem csak igyekezeten is kapok“. Cuius ego non modo factum, sed inceptum ullum conatumue contra

patriam deprehendero. — 49. l. „Sokat elhallgattam, sokat a' ti rettegétek alatt titkos fájdalom által meggyógyítottam“. Ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa in meo quodam dolore in vestro timore sanavi. — 52. l. „s nem feledi, hogy a' büntetésnek e' nemével hűségtelen polgárok ellen élni már volt szokásban“. Kihagyattak az eredetiben álló *saepe* és *in hac republica* szavak. — 59. l. „Vestának ez örök tüzét“ illum ignem Vestae perpetuum ac sempiternum. — 61. l. e' szó után: „említhetném“ ki vannak az eredetinek e' szavai hagyva: quae dum erit vestris mentibus infixae, firmissimo me muro septum esse arbitrabor. — 77. l. „a' derék Marcus Marcellust“ de homine nobilissimo et clarissimo M. Marcello. — 88. l. „nem tekintte egyebet mint igazságot, tiszteletességet, hűséget“ nihil quae-siuit aliud, nisi iustitiam, *gravitatem*, humanitatem, fidem. — 93. l. „milly törvényeket készült ez ránk sütni, ha azokat törvényeknek kell neveznünk, 's nem a' város' kanóczainak 's a' haza' mételyének?“ quas ille etc. fuerit *impositurus* nobis *omnibus* atque inustus. — 107. l. „nagy sokaságát leheté találni a' paizsoknak, kardoknak (*frenorum* kihagyatott), láncsáknak“.

Ismét vannak, mik némileg a' hűséggel látszanak ellenkezni; példaúl: 2. l. aciem hescere, „sarját (mi tulfinomított él) tompulni“. — 3. l. intestinam aliquam quotidie perniciem reip. molientem. „Mint boritson el bennünket a' háborunak új meg új veszélyeivel“. — 22. l. Quae sanari poterunt, quacunque ratione sanabo. „A' melly nyavalya meggyógyíthatatik, azt *ha lehet*, meggyógyítom.“ E' h. akármí módon, vagy valamikép meggyógyítom. — 29. l. Vos *quemadmodum iam ante* vestra tecta custodiis vigiliisque defendite. „Ti, a' mint már megmondottam, lakjaitokat örökkel, vigyázókkal védjétek“. E' h. Ti, mikép már azelőtt, lakjaitokat stb. — 91. l. Quod re intellectum est, „a' mit a' dolog bizonyít“ inkább: a' mint a' dologból vagy következésből kitetszett; vagy: a' mint a' következés megmutatta. — 121. l. qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, *cum fulcibus* ad Castoris, cum gladiis toto foro volitarunt „a' kik szövétnekekkel szaladának a Curia felé, *szövétnekekkel* a' Castor' templomához stb“.

Ezekon kívül itt ott még egyéb apróságok tűnnek elő, miket csak azért is, nehogy Ka-

zinczy' nagy tekintete másokat tán hasonlókra bátorítson, vagy effélékben mentségül szolgáljon, jegyzés nélkül nem hagyhatni. Illyenek:

A' sívító betűk' összetorlása, például: 9. l. 's semmi, 20. l. 's zsvány, 51. l. 's sötét, 90. l. „Ezt tanácsban gyakran kijelentette“ e. h. ezt a' tanácsban gyakran kijelentette“; mert két t betűt illy szerkezetben nehéz kimondani; szónoki művekben pedig a' könnyű kimondhatásra és szép hangra nagy figyelmet szükség fordítani. Vagy tán ez egyike azon sajtóhibáknak, mellyektől e' kötet nem olly ment, mint Sallustius?

Kellemetlen hatásu némelly helyt e' szó: *volna*, például: 91. l. „mellyet soha nem cselekedett volna, ha kedve nem lett volna stb.“. inkább: mit soha nem teendett, ha szándéka nem vala a' gonoszság' végrehajtására helyt 's időt kinézni. — Így a' következő lapon: „Ha Miló ezt lihetne volna, minden bizonynyal hajthatandóbb lett volna neki“. *Quod si ita putasset, certe optabilis Miloni fuerit etc.* — 106. l. „S ezen férfinak magát ő soha által nem adta volna, ha nem bízott volna ügyéhez.“ *Cui nunquam se hic profecto tradidisset, nisi caussae suae confideret.* — Lám a' 115. lapon: *Etiam si propter amicitiam voluisset illum ab inferis reuocare.* „Bár fel akará vala szólítani barátságá miatt a' holtak közül“ megmutatja, milly szépen mellőzhetni a' volnát.

A' többes birtokossal rendszerint többesben konstruálja a' birtokot is, p. o. 3. l. ellenséginknek *vezérjeket(ét)*, csinjaik' *megsejtésekre(ére)* ad *suspiciandum*, 14. l. ezeknek *tekineteiket(it)*, 17. l. lakházaiknak falai közt, 26. l. ezeknek *számokba(ába)*, 29. l. halandók' *igyekezeteik*, 104. l. a' kik uroknak *életeket(ét)*, *védelmekték stb.* Azonban még sem mindenütt, például: 51. l. „borzadok aszszonyságaink' jajgatásai, 's a' szütleányok' és a' serdülo ifjak' *szaladása*, 's a' Vesta' papnéinak *meggyaláztatása* előtt“.

Irja: eránt iránt helyett, szollani, szoláni h., *eggy*, *egy*; mindig, mindig; sully, suly; honni, honi; különböző, különböző; helnapok, hónapok; kés, késik; késsz, késel; meg-hasonla, meg-hasonlék h.

Néha szenvedőket rosszul alkot, például: 121. l. „a' gyülést kardokkal *verettetni* szélylyel.“ Ugyan itt: „a' lélegző előtt a' Forum megmenthetett volna“ (ha nem sajtóhiba). — 126. l. „a' kik által *viasszahozattatván* — — ha

azoktól *tépettetem* el“. — Különös következetlenség van e' részben a' 91. lapon: „mint töletek *ölettetni meg*, mivel magát általa nem engedé *megöletni*“.

Egyéb szegletességek még az illyenek: 4. l. darabant, *satelles*. — 13. l. a' haza ellen felkölt (fölkelt) *polgárok*, *perniciosi ciues*. — 20. l. *legveszettebbeknek*, *perditorum*. — 21. l. *bövölködésben*. — 18. l. *szemeit visszavicsorítja*, *retorquet oculos*. — 43. l. sokat vennék magamnak, *nimium mihi sumam*. — 54. l. lát-nom látszik, *videor mihi videre*. — Meg az: hogy romai tulajdon nevek, talán hogy magyartól helytelenül ne mondassanak ki, többnyire — de hát mért nem vagy mindig, vagy soha sem? — magyarosan iratnak, így: *Manius Lapidusz*, *Marcus Marcellusz*, *Publius Sextiusz*, *Publiusz*, *Clodiusz* stb.

Végre, a' többi között egy pár nyomtatási hibát is szükség megjegyez-nem. 87. l. „Mint-ha a' Vak Appius ezt az utat azért csináltatta volna“ e. b. ezt az utat nem azért csináltatta volna. — 124. l. *Titus Manlius e. h. Annius*. — 40. l. *megszólítani*, *kisérteni*, *tüzelni tudott*; *mert* a' gonoszság' tételére elég elmésséggel birt. Ha az eredeti átellenben állana, könnyen kitűn-nék a' hiba. *Appellare*, *tentare*, *sollicitare* poterat, *audebat*: *erat ei consilium* etc. Tehát: *tüzelni tudott, mert*; a' gonoszság' tételére stb.

'S im mind össze csak ezek azon apróságok, miket a' beszédekben — 127 tömött lapon — figyelmes áttekintés után észrevehettem. Valóban szerencsés fordító, ki illy nemű munkában csak illy félékben hágy valami kívánni valót; és szerencsések, kik Cicero' irataival foglalkodni kívánnak vagy tartoznak, hogy epen Kazinczy vetette fejét azon munkára, mellyel tudtomra a' két magyar hazában eddigelé még senki sem mérközött.

Mi a' leveleket illeti, ezek az eredetiekhez híven simák, könnyűk, fesztelenek 's kellemteliek. Ajánlásokra szolgál az is, hogy nem (mint hajdan szokás volt ad *Familiares* seu *diuersos*, ad *Atticum*, ad *Quintum fratrem*) összevissza hányva, hanem időrend szerint adatnak, v. inkább kezdettek adatni, mikép azokat *Ragazzoni Jeromos* után összeszedte *Wieland*. Ezen utolsót követte Kazinczy a' levelek' egész fölosztásában 's néhány jegyzetekben: mert a' nagyobb jegyzetek, valamint a' többi levelek, fájdalom, elmaradtak. *Wieland* mind a' 858-at adta, 's nő olvasókra is számolt: ná-

lunk a' férfiak között is kit érdekelnek Cicero levelei? De csoda-e? iskoláinkban egy kettőnek elemzése 's megtanulása (levelek' tanulása!) által elgyötrettünk, 's azért azokat, noha szépségeiket a' tanító mindenkép iparkodott kiemelni, akkor kecseseknek nem találtuk. 'S igazán lehet-e valamely meghittjének 's nem a' világnak írt, 's ha az, mint sokszor itt, a' többivel összefüggésben van, az egész sorozatból kivett levéltől várni, hogy az mindazon gyönyörrel kapja meg az ifjut, melly képes legyen fránta maradandó ingert gerjeszteni lelkében? Valameddig a' classicusokat, jó fordítmányok' nem léte miatt, elaprítva adandjuk, nyereségünk nem nagy lesz. Csak ha e' világhírű férfiak' iratait anyanyelvünkön ('s a' mi szerfelett ohajtható, átelleni eredeti textussal) bírandjuk, számolhatunk nagyobb sikerre. Addig is fogadjuk örömmel, mit Kazinczy' munkálata után a' m. academia nagy könnyebbségünkre nyujtott.

Scipio' álma, mellyet hajdan már Révai Miklós is fordított, kellemes olvasmány.

Szenczy Imre.

U r b é r.

(Folytatás).

Miután bíráló már Preyer' munkája' jelentése' alkalmával kimondotta általános nézeteit az új urbér' dolgában, az itt alább említendő munkákra nézve gondolatait sokkal rövidebben fogja előadhatni; — azon különös czélatok szerint sorozván azokat, mellyeket mindeniknek szerzője szeméi előtt tartott.

Így főképen oskolai tanítás' vezérfonalául vagy on irva:

2) *Világosító és rendszeres előadása az 1836diki urbéri törvényeknek. Legközelebb az ügyvédi vizsgálatra készülők, és tanítványok számára készítette Sárváry Ferencz, hites ügyvéd, a' losonczy ev. ref. lyceumban a' hazai törvény' tanítója, tek. ns Nőgrád vmegy' táblabírája. Pesten, Trattner-Károly' nyomtatása. 1837. 84 lap, 8r. Ára füzve 24 kr ep.*

Az említett czélra, t. i. iskolai kézikönyvnek ezen munka igen alkalmas, és mindenkép ajánlásra méltó, mind czélirányos elrendezése, mind világos és rövid előadása miatt. Az illy nemű könyvekben a' másutt talán tulzottnak látszható rövidség sem hiba, feltévén t. i. hogy a' tanító' élő szava kiegészi-

ti azt, mi a' könyvben csak egy pár szóval érintetett. Ollykor épen a' rövidség élesíti a' tanuló' figyelmét 's a' tanító' magyarázó szavainak írásbani feljegyzésére készíti, holott ellenkező esetben, ha t. i. mindent hosszasan taglaló kézikönyv van kezében, könnyen minden önmunkásságot elhanyagol.

Némelly helyeken mindazonáltal bíráló ohajtaná, hogy a' szerző inkább a' törvény' tulajdon szavaival élt volna, p. o. a' 22. lapon, hol azt mondja, hogy a' jobbágyok, „a' mennyire erdőrontás nélkül megeshetik“, kívánhatnak épületi faizást; a' törvény itt sokkal határozottabban szól, 's azt rendeli, hogy: „azon helyeken, mellyek' határában az uraság' erdejében annyi épületi fa találtatik, hogy abból az erdei rend' sérelme nélkül eladni lehet“, stb.

— Így a' 67. lapon a' 4dik t. cz'. 8-d. §-ára hivatkozva, azt tanítja szerző, hogy az összesítést végre kell hajtani „még olly helyeken is, hol szabad adásvevés divatozik, mert ez az összesítést nem akadályozhatja“. A' szerző tehát itt olly helyeket látszik érteni, mellyeknek lakosai az egyes földek' vagy rétek' szabad eladhatásának gyakorlatában voltak; de a' felhozott § az illyeneket nem is említi, hanem csupán az egész állományok' eladását tárgyazza, mellyet az új urbér minden parasztnak megenged. — A' 60. lapon, hihetőleg csak nyomtatási hiba által, kimaradott ezen szócseke: *kétszeres*; úgy a' munka' végén találtató, különben igen használható, osztályozati táblákban Mosony és Szepes vármegyék ki vannak hagyva.

Ehhez hasonló iránzatu munka:

3) *Urbéri értekezés, vagyis jobbágy' jogait érdeklő oktatás. Szerzi Tyraki és Boldogfai Chaply József Alajos, hites ügyvéd. Pesten, Esztergami k. Beimel József betüvel. 1838. 70 lap, 8r. Ára füzve 30 kr ep.*

Szerző az előszóban azt mondja, hogy ezen értekezést „készítette a' Magyarhonnközönség' számára“, és az olvasót biztosítja a' felől, hogy „ezen munkából, helyezettési állapotja' szükséges eseteihez képest annyi utasítást veend, mellyel a' majd nem csak elkerülhetetlen költséges és nyugtalansággal követhető urbéri ügyekben eleit veheti, és valódi öröme és hasznára szolgálni fog“.

E' nyilatkozás után bíráló nem kevesse érzi magát meglepetve, midőn a' könyvecskében egyebet nem talált, Preyer' munkája'

második vagyis középső részének nem igen remek, hanem nagy sietség' bélyegét viselő fordításánál (A' *Rindschmalzot faggyának* fordítja). Az egész különbség abban áll, hogy a' szakaszok' rende néhol meg van változtatva, de aligha *jobbra*. — A' könyv' végén egy négy lapnyi toldalék áll, mely szól: a' károsításról általánosan, 's aztán némely szükséges rendszabásokról mind a' be- és elhajtókra (hol azonban a' be- és elhajtás közötti oly annyira lényeges különbség egy szóval sines érintve), mind pedig a' barmok' tulajdonosára nézve. *E' toldalék nincs a' Preyer' munkájában* — tehát *sum cuique*. (Folytatása következik).

Fabrizy Sámuel.

Nyelvtudomány.

(Folytatás).

6) *Prostonár odnj Slovenško-Madžarská Mluvnica stb, e' társ címmel: Népszerség leg tanító magyar nyelvész, melyet a' tót ajku ifjúság' elmi 's (és) sikeres oktatása végett közrebocsátott Melczér Lajos, a' b. gyarmati evang. nemzeti iskolák rendszerint professora. Pesten, Trattner-Károlyi' nyomtatása, 1837. Sr. 142 l. Ára 36 kr cp.*

Szerző' czélja az előszó szerint volt, tót ajku falusi nevelékeinek oly könyvet adni kezeikbe, mellynek segédelmével „a' magyarság' nem csak pusztá és száraz theoriai ismeretere, hanem egyszersmind magának a' nyelvnek practicai gyümölcsöző használatára is néminemüképen szert tehetnének“. 'S nem tagadhatni, szerző e' czélt állandóan szemelőtt tartván, a' szükségesebb szabályokra szorítkozott, azokat gazdagon látta el példákkal; a' nyelvtanhoz egy kis olvasókönyvet ragasztott, melly igen czélirányosan, egyszersmind az ember' legközelebbi erkölcsi és értelmi érdekeit tárgyazza; továbbá közéleti dolgok körül forgó 9 beszélgetés- és költeményből, mesék és leírásokból áll, az előforduló szavak és szólások' magyarozatával.

Mínthogy ohajjúk, hogy a' jó szándékkal készült könyvnek használói akadjanak, egy talán szükségessé leendő második kiadás' tekintetéből két dolgot kívánunk a' szerzőnek szívére kötni.

Mindenek előtt a' szchemák', a' szabályszerkezet és példák' helyességére ügyeljen. Így a' régi mód szerint ejtegetésnek nevezett ragozás' tábláján (24. l.) a' második eset *nak*,

nek-kel formáltatik, ellenkezésben a' 17-d. lapi praemissákkal, hol *e'*-vel: holott itt elkerülhetetlen volt az önálló (*e'*) és viszonyos (*nek, nak*) tulajdonítók' természetét ha nem magyarozni is, de bizonyosan minél több példák által gyakorlatilag felfogadni a' tanítvánnyal; — így 48. l. *leszel* áll a' szchemában *leszesz, lészesz* és *lészsz* helyett; így balul választatik (52. l.) az iketlen cselekvő igék' hajlítása' példányszavául (Wandelwort) a' *szeret*, mellyben, valahányszor az *j*-vel ragoztatik, a' *t* és *j* s-sé változik; mert hogy' fogja e' szerint a' szegény nevendék megfogni, miért mondja a' conjunctivusban énekelJünk (58. l.), midőn a' szchemában szeresSünk-öt tanult; hasonló okból van az *olvas* is példányigéül hibásan felállitva, 's utána a' példákban *kiván, ír, vigyáz* 's effelék *szerinte* (?) hajlitva (56. l.); — így hibás a' szenvedők' hajlítása is (64. stb l.), melly a' több tagu törzsök után — kivéven ha abban a' vég *t*-t mássalhangzó előzi meg, p. lebbent — mindig *tal, tel* képzőket kíván, tehát: szeretet-ik, nem szeret-et-ik, mint szerző adja elő 's viszi keresztül minden időközön; de hibás a' vastag példányigé' (tanítatik) írásmódja is, a' mennyiben benne az *i* röviden iratik mind végig. Voltak írók, kik takarékl kedvéért az *ít* végzetü igékhez pusztá *at, et*-et ragasztottak, 's akkor az *i* szükségkép hosszú — de most már ettől is el kezdenek állani, a' kétség kívül helyesb régihez térvén vissza; — így 41. l. az *obb* mint a' melléknevek' második fokának képzője hozatik fel, holott ez csak az egy nagy-*obb*-ban fordul elő kivételkép; — az oly fontos rendhagyó igék közül csak egy pár hozatik fel, az ikésekre pedig a' rendhagyó *eszik, iszik* 's az *iszik* hozatik fel, melly a' törzsök' *sz-e* miatt ismét nem illik be példaiigének, stb stb.

A' szabályok' szerkesztésében sem szerencsés a' szerző. T. i. sokszor különböző természetü dolgokat foglal egy szabály alá; vagy legalább a' legkülönbözőbb példákkal támogatja; így: az úgy nevezett szenvedő esetről, 19—20 l., a' rendkövetők közt előfordul számár, *kanál, viz*, mellyek elvesztik accentusokat (*szamArat, kanAlat, vIzet*), *ökör*, melly elveszti végtagi hangzóját; — 's ismét (21. l.) az úgy megrövidülők, a' hangzójakat vesztők, 's a' segédbetüt közbevevők hányatnak össze; így a' többesnél 22. l., így a' birtokos ragozásnál 28—37. l. hol a' *j* új zavart okoz; a' melléknevek' fokozásainál, hol a' rendesnek eleadott

obb képzőre a' *jobb* hozatik fel például (mellynek elemei nem *j-obb*, hanem *jó-bb*, az accentus' elvesztésével); 's a' hosszú, hossz*Abb* a' rendes formátiók közt áll, midőn a' könnyü, könny*Ebb* a' rendhagyók közt stb stb.

Más, mi felette *gyenge* oldala a' könyvnek, a' szavak' gyakori hibás választásán kívül — péld. *leesik* elesik helyett, a' *se* és *sem* felcserélése, holott amaz tiltó, ez tagadó; azon szolgál, a' *melly* stb — főkép a' szókötés, szórend 's beszédalkotásban van. Nyitra kapjuk ki például a' következőket:

Azon férfi, a' kinek kenyeret adtál, volt koldus: koldus volt. A' tanulóknak kell tanulni: tanulni kell. Nekem vannak sok barátim: Nekem sok b. vannak. Tudatlan és ostoba mindig marad: Mindig t. és o. marad. Én vagyok gyermek: Én gy. vagyok. Én leszek valaha tudós férfi: én egykor t. f. leszek.

Mind ezek' kijegyzése által koránt sem kívánjuk szerzőt magyar-nyelvtanítói pályájától elijeszteni, 's őt igaz buzgóságában, mellynek a' *házhoz* intézett ajánlása, 's maga e' munka' írása csalhatlan bizonyosságai, akár hidegebbnek, akár kevesebb munkásnak látni; hanem ohajtjuk, hogy folytatván, mit, mint idegen ajku honosunk, olly dicséretesen kezdett, nyelvünk' tanulását: miután egy tót-magyar nyelvtan' szüksége olly nagy, olly érezhető, ne sajnálná munkáját gondosan átdolgozni, sőt azonfelül még egy teljes jártasságu barátjával is közölni, ki abban minden netalán még megmaradt idegen szólásokat kiigazítson; 's így annak második kiadása által e' *gyenge* próbálatot elfeledtetni. 'S akkor a' példákban és olvasókönyvben néhol maradt tartalmi vigyázatlanságok is (péld. a' 87. l. olvassuk: *pázsitok*, mellyek *nekünk* [embereknek] mindennapi *eledelül* szolgálnak) orvosoltatni fognak, a' sok felesleges előszócska (a') és névmások: én, te, az én, a' te stb) pusztíttatni, a' helyesírásba következetesség hozatni (most *cs* és *ts*, *volt* és *völt*, *eggy* és *egy* vegyest használnak), végre a' nyomtatásra — mi a' szerző' távollétében is, kivált nyelvtanító könyvben engedhetetlen kellék — nagyobb gond fordíttatni *).

S. F.

* Meg kell ez alkalommal *Jankowich Miklós* úr' azon szép tettét említenünk, mi szerint ő a' könyv' kijövele után mintegy harmincz példányt vásárolt falusi iskolákban szétosztogatás végett. Bár példája több követőkre találna!

Kisfaludy-társaság.

— A' Kisfaludy-társaság nov. 25. tartott ülésében Fáy András igazgató jelentést tevén, miképen hozzá a' pályahatárnap után még négy ballada érkezett, de mellyeknek feltöretlen biritékain a' postabélyeg, úgy az általa megtekintett postahivatali jegyzőkönyv is Pestre érkezésök' napjaul csakugyan nov. huszadikát, u. m. a' határnapot, vallják; az ülés ama' négy balladát is mint pályázhatót elfogadta, a' biritékokat felbontván a' négy versenyművet bírálat alá bocsátotta, a' jeligés leveleket pedig szokotta mód szerint lepecsételve az igazgató kezei közt hagyta. — Jeligéi az említett négy darabnak: 25. Ki költ fel engem? Vörösmarty. 26. Nézz Árpádra, magyar, ki hazát állita nemednek (d) Vörösmarty. 27. Neked élni kell o hon, Örökre mint tavasz virulni. 28. Hallgatva áll a' tér, szívünk szorul, 's egy köny beszél hazánk' nagyságiról. B. Eötvös Józ. — Pesten, nov. 28. 1839. Fáy András, igazgató. Szalay László, ideigl. jegyző.

Literaturai mozgalmak.

— Budán, az egy. bet. 's az academia' költségein megjelentek: 1. *Romai Classicusok magyar fordításokban*. Kiadja a' magyar tudós társaság. Harmadik kötet: *C. Julius Caesar*' munkái, Szenczy Imre praemonstr. prof. 's m. acad. lt. által; első kötet: a' gallus háboruról nyolcz könyv, bevezetéssel, név- és tárgymutatókkal stb. n. sr. 387 lap, fiemei velinen, szép borítékba fűzve ára 2 ft ep. — 2. *Külföldi Játékszín*, kiadja a' m. t. társaság. Tizenhatodik kötet: *Rágalom iskolája*, vigj. 5 felv. Sheridan után angolból Toth Lőrincz által. N12r. 153 l. — 3. Ennek tizenhetedik kötete: *Romeo és Julia*, szomoruj. 5 felv. Shakespearától. Angolból ford. Náray Antal. N12r. 177 l. Mindenik kötet' ára, finom velinen, ékes borítékba fűzve 40 kr ep.

Pesten, Landerer' bet. 's Heckenast Gusztáv' költségen megjelent: *Themis*, értekezések a' jog' körében. Szerkeszti Szalay László h. ügyv. 's a' m. t. t. l. tagja. 8r. 78 lap, fűzve 48 kr ep. Tartalma: 1. Historiai 's közgazdalkodási pillanatok a' pénzre, Pulszky Ferencz; 2. Az orosz birodalomban 1835. hozott, zsidókat illető törvény, Trefort Ágoston; 3. Level a' párviadalról, Grandgagnage Jusztin (eredeti cikkely); 4. Egykét szó a' váltojog körül, Hengelmüller Mihály. Adig is, míg az igen érdekes tartalmu füzet' ismeretetését adnok, örömminket fejezzük ki ismét két új író' reménytel biztató feltűnésén, Trefort és Hengelmüller uraken.

Trattner-Károlyimál megjelent a' Tud. Gy. X-d. kötete. Itt egy V. I. a' protestans egyháziak, biztosbithatása' modjáról közöl javaslatot; Orhegyi a' nevelésről értekezik, Fejér György vizsgálja, a' turkománok és törökök magyar ivadékok-e. Ugyanaz, a' literaturai részben, Szontagh Gusztáv' ismeretes „Propylaeumait a' magyar philosophiához“ csüfolja. Melly szerenese már most a' szerzőre nézve, hogy a' Propylaeumok' kiadása

három hónap alatt szinte elkelt!! De melly szerencse az is, hogy a' rec., bírálata' végén mulatságos őszinteséggel megvallja bírálata' rugóit: tartozott, úgy mond, vele Szontagh urnak kölesön' fejében is, a' miért a' „közhaszonra irt Metaphysicára“ kardlappal ütött! Azon kívül „jelét is kelle u. m. a' bíráló, adnia, hogy él és mozog“. A' betyár, a' garázda is jelet adja hogy él és mozog, midőn azt, ki eszméltetné, sárral dobálja. Ki nem akar azok közé számíttatni, nemesebb jeleit fogja adni életének, mozgalmainak. — Nagy figyelmet érdemlő czikkely a' porosz tanulmányrendszer' ismertetése Cousin ut. Vallas Antaltól.

Pesten, Beimelnel jelent meg: *Buda*. Színművek' zsebkönyve. Kiadta *Hazucha*. 1839. Tiszta jövedelme a' magyar színházé. 12r. 267 l. Földváry Gábor' (nem talált) képével; papirostabl. kötve 2 ft. Tartalma: 1. Jolánta, szomoruj. 5 felv. Horváth Cyrilltől. 2. Phoebosz és Athene a' földön, töredék Szász Adolftól. 3. A' művész, színi költemény egy felvonásban Hazuchától.

Sáros-Patakról érkezett, nyomtatva Nádaskay Andrásnál: *A' természet' három országának általános megtekintése*. Hallgatói számára készitette *Soltész János*, orvos doctor, a' s. pataki ref. főiskolában népszerű gyógytudomány' és természethistoria' rendes professora 8r. 176 lap.

Pápán, a' ref. főiskola' bet. megjelent: *Latin nyelvtudomány* lépésenkénti gyakorlatokkal. Iskolák' számára készitette *Bocsor István*, oktató. Első folyamata. 8r. X és 176 lap.

Nagy-Enyeden, a' ref. coll. bet. megjelentek: *Latin nyelvtudomány*, 1838. 8r. Szerzője *Szász Károly* prof. 's acad. rt. kéri előszavában a' bírálókat, függesztenék fel gánesaikat e' munka' megjelenéséig, azaz csak szükségből adatván az sajtó alá, ne könyvnek tekintsek, hanem csupa nyomtatott kéziratnak. 2. *Az ékesen szólás' vagy rhetorica' elemei*, a' romai nyelvre alkalmazva; a' tanuló ifjuság 's közönséges leczkék' számára. Irta *Péterfi Albert*. 1839. 8r. 194 l. Ehhez járul Szász ellen egy moeskolódo „Toldalek a' latin nyelvtudománynak némelly újonan felfedezett elveiről“. 3. *A' Szász Károly' Parthenoná'* 3—5. füzetei (Hozzánk még nem érkeztek).

Beesben, Sollinger' bet., a' m. t. társaság' költségein, megjelent: *Astronomiai napló és kalendarium* 1840re. Szerkeszté *Nagy Károly*, rt. 8r. 134 l. finom velinen, ékes borítékba kötve 20 kr ep.

— A' folyvást hasznos közlésekben gazdag Orvosi Tár' f. felevi 21d. száma után örömmel tesszük hazánk' orvosait és seborvosait a' következő, előfizetésül hirdett munkára figyelmessé: *Különös kör- és gyógytudomány* (pathologia et therapia specialis). *Choulant Lajos* után *D. Flór Ferencz*. A' legújabb és javított kiadat szerint, *különös tekintettel az újabb gyógyszerekre* s. b. A' munka' előfizetési ára, mind a' mellett hogy mintegy hatvan ivet teend három kötetben, három pengő fban határozottat meg. Közönségesen ismeretes leven Choulant' ezen *tudománybecsü* munkája, szükségtelen megjegyezni, miképen az

nem csak sebészeknek, hanem miveltebb orvosoknak is eszméltető kézikönyvül szolgálhat; a' fordítás' becsere nézve pedig elég legyen a' m. t. társaság általi helybenhagyatását említenünk.

Heckenast Gusztáv' könyvkereskedésében 1840re egy négy kötetü gyűjteményes munka jelentetik *Budapesti szemle* czim alatt, b. *Eötvös József*, *Lukács Mór*icz, *Szalay László* és *Treffort Agoston'* szerkesztésök alatt; mellynek czélja „az élet és tudomány' viszonyos kiegyenlítése“ különös tekintettel a' kor és társaság' életkérdéseire; 's nehogy az ezek iránti szükséges figyelem megosztassék, a' szépliteratura' kizárásával. A' legalább is nyolczvan ivre terjedő, díszes kiadásu négy kötet' előfizetési ára tiz ft ep.

— Erdélyi szász atyánkfiai folyvást buzgón mivelik honjok' archaeológiáját, statisticáját, történettudományát. Legújabbban Gött János brassai nyomtató' műhelyében, Nemeth Vilmos könyváros' költségein, a' következő, köz érdekü munka jelenik meg: *Nachlese auf dem Felde der ungarischen u. siebenbürgischen Geschichte*. Nach authentischen, bis jetzt noch unbekanntem oder unbenützten Quellen u. Urkunden bearbeitet von A. K. — „Az első töredék, u. m. a' szerző, előszavában, eddig még nem használt anyagokat foglal magában Magyarország 's Erdély' XV. és XVI. századi literaturatörténete' felvilágosítására; különös figyelem Mátyás király' korának jutott, 's a' tudományok' emelése körüli, sokak által félreismert érdemének“. A' második közlés a' magyar nyelvtörténetre érdekes; magában foglalja Geréb László erd. püspök' 1478diki levelét a' gyulafejvári káptalanhoz, az egyházi agendáknak Mátyás király' parancsolatából eszközlendő magyar fordítása' tárgyában (mellyet e' lapok' egyik szerkesztője is bir gróf Kemény József acad. tag. 's jeles történetes régiségbuvárunk' jóvoltából); 's egy, 1452ben magyar nyelven irt magányos szerződés' kóiratu hasonmását. Ver András' nyugatványa, 1428ból való levén, ez a' második regi magyar irat *világos évszámmal*, ha hitelessége, mint ohajtjuk, be fog bizonyodni). A' harmadik töredék Báthori István lengyel király' halála' okát világositja fel 's halála' napját igazítja, főleg a' király' unokaöcsese nagyváradi kapitány Báthori István' saját kezével vitt, eddig egészen ismeretlen naplója' nyomán, mellynek tartalmát negyedik czikkelyül, gróf Kemény J. közli, 's róla értekezik is. Következik az 1588diki meggyesi országgyűlés' körülményes es felette érdekes leírása, egy szemtanutól, Huet Albert szász ispán és szebeni királybírótól (gr. Kemény' gyűjteményéből). Az egész, n8ban, velinen, három füzetben, előfizetés' utján csak 2 ft ep.

Más munka, mellyre ez alkalommal figyelmetjünk olvasóinkat, Thierry' könyvkereskedése által hirdettetik N. Szebenben: *Populære Unterhaltungen aus d. Geschichte Siebenbürgens*. Ein Lesebuch f. Jedermann Havonként egy, három ivnyi füzet jó, ára négy jó garas; egy egész, 36 ivnyi kötet' előfizetési ára 2 ft ep. — Melly o-hajtható lenne illyesmit magyar nyelven is vennünk!

Nyomatik Budán a' magyar kir. egyetem' betüivel.